

BAHŞAYIŞ LÜGATİ 'NDE GÖRÜLEN TERCÜME TEKNİKLERİ VE FİLOLOJİK PROBLEMLER

Fikret TURAN*

Translation Techniques and Philological Problems in *Bahşayış Lügati*

Bahşayış Lügati is one of the earliest lexicons on Early Oghuz Turkish composed as an interlinear translation of an Arabic-Persian dictionary. It includes many archaic lexical and syntactical forms and features. This article is concerned with the analysis of methods and structures of word, word groups and sentences appear as the Turkish translation of Arabic and Persian vocabulary as well as of philological problems remaining.

Keywords: Bahşayış Lügati, Old Oghuz Turkish, Turkish lexicography, translation methods.

Giriş

Oğuzların yerleşik hayata geçtikten sonra yazılı İslam kültürünü özümsemesi temelde bu kültürün daha önceki asırlarda Araplar ve Farslar tarafından yaratılıp geliştirilen ve dönemin şartları içinde dünyanın en görkemli dinî, edebî ve siyasî eserlerinin Oğuzcaya tercüme yoluyla olmuştur. Elbette ki Oğuzlar kendilerine ait İslamiyet öncesi kültür unsurlarını bu yeni kültür unsurlarıyla karıştırarak ve Dede Korkut Destanları'nda olduğu gibi Ortodoks İslamla uyuşmayan kendi toplum kurallarını bu kültüre ekleyerek kendine özgü orijinal bir çok eser de yaratmışlardır. Bununla birlikte, Oğuzların ilk dönem yazılı eserlerinin büyük bölümünü Arapça ve Farsçadan yapılan tercüme oluşturmaktadır. Azerbaycan, Anadolu, Irak, Suriye ve Mısır'da oluşturulan bu eserler Arap ve Fars kültürünün ahlak, nasihat, tarih, inanç, şer'î hukuk, tasavvuf, hadis, bireysel aşk gibi konularda çok yaygınlık kazanmış eserlerinin tercüme mütercimlerin kendi açıklama-

* Doç. Dr., Beykent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

malarını ve yorumlarını da içerir.¹ Bu bilim ve tercüme çalışmalarını yapacak öğrencilerin Arap ve Fars dillerini öğrenmeleri için hazırlanan sözlükler bu tercüme çalışmalarının ana kaynaklarıdır. Bu tür sözlük çalışmalardan birisi de *Bahşayış Lügati*'dir.² Bu makalede Oğuzcanın geçiş dönemine ait oldukça önemli imla, kelime hazinesi ve gramer bilgileri veren bu tek nüsha eser hakkında kısa bilgi verdikten sonra eserde uygulanan tercüme yöntemlerini çeşitli yönlerden irdeleyip örneklerle açıklayacağız.

Eser Hakkında Genel Bilgiler

Bahşayış Lügati on dördüncü yüzyılda istinsah edildiğini kuvvetle tahmin ettiğimiz Arapça ve Farsça isim soylu kelimeleri içeren tematik sözlüğün satırarası Oğuzca tercümesinden oluşmuş bir eserdir. Bu eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde Fatih 5178 numarada kayıtlı bir elyazmasıdır. Ketebe kaydında, müstensih Bahşayış bin Çalıça tarafından gösterilen tarih (Hicrî 308, miladî 920) ile birlikte Köktürk Kitabeleri ve Eski Türkçe dönemine özgü bazı kelimelerin eserdeki varlığı bu eseri Türk dili tarihi açısından özellikle de Oğuzcanın ilk dönemleri bakımından oldukça önemli hale getirir. Eser Oğuzca birçok arkaik kelimeyi ortaya koyarken Kaşgarî'nin *Divânü Lügati't-Türk*'ünde Oğuz Türkçesinin özellikleri konusunda söyledikleriyle de büyük paralellikler gösterir.³

Eser tematik bir sözlük olduğu için çeşitli konularla ilgili isim soylu kelimeler birarada gösterilmiştir. Eser on iki bölümden meydana gelmiştir. Bölümler ise fasl başlığı altında birçok alt bölümlere ayrılmıştır. Eserin başladığı 1b sayfasının başından ortasına kadar olan kısmı Arapça olarak eserin yazılış amacından bahseder. Bu kısımda eserin yazılmasının amacı olarak eğitimine yeni başlayan-

- 1 Oğuz Türkçesinin edebî dil olarak doğuşu 10. yüzyılın başlarından itibaren Oğuz kabilelerinin yerleşik hayata geçmeye başlamalarıyla doğrudan ilgilidir. Onların Aral Gölü'nün güney doğu kısmında Sır Derya'nın her iki yakasında Karaçuk, Cend, Yeni Kend, Sayram, vb. gibi şehirlerde (Kaşgarî'de *bilâd al-guziyya*) yerleşik hayat şartlarına birden bire geçemediklerini, uzun bir süre yarı göçebe ve yarı yerleşik yaşadktan sonra kitleler halinde yerleşik hale geçtiklerini biliyoruz. Oğuzların yerleşik hayata geçişi onların aynı zamanda buldukları bölgede hakim İslam medeniyetinin Karahanlı, Samanı ve Gazneli gibi Türk ve Fars kökenli siyasî ve kültürel oluşumların arasında İslamlaşmalarını da doğurmuştur. Oğuzların İslamiyet öncesi yaşantıları ve onların İslamlaşması konusu Sümer (1972) tarafından incelenmiştir.
- 2 *Bahşayış Lügati* hakkında geniş bilgi 1999 yılında Magosa'da Doğu Akdeniz Üniversitesi tarafından düzenlenen Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu'nda sunulmuştur. Sempozyum bildiriileri adigeçen üniversite tarafından yayımlanmak üzeredir. *Bahşayış Lügati*'nin tamamı üzerinde yaptığımız filolojik, leksikolojik ve dilbilimsel inceleme ayrıca bir kitap olarak yakında yayımlanacaktır.
- 3 Bunlar arasında t/d seçiminde d'nin aşırlıkta olması, Farsça kökenli kelimelerin geniş bir biçimde kullanılması, kelime ve eklerde /g/ düşmesi gibi özellikler örnek verilebilir. *Divânü Lügati't-Türk*'te Oğuzcanın özellikleri konusunda verilen açıklamalar için Bkz. Banguoğlu (1959), Korkmaz (1999)

lara ve edeb öğrencilerine isim soylu Arapça kelimeleri öğretmek olduğu belirtilir. Türkçe tercüme her zaman olmasa da genel olarak Farsça tercümeyle dayalı olarak yapılmıştır, çünkü Farsçada ve Türkçede karşılığı olmayan Arapça kelimeler tanımlanırken Türkçe tercüme çoğu zaman Farsça açıklamaların bire bir karşılığı olarak görülür.

Ketebe kaydında eserin istinsah yeri olarak Gölhisar veya Gülhisar olarak okunabilecek bir yer olduğu belirtilmiştir. Eser 52 varaktan oluşmuştur ve tamdır. Birkaç istisna dışında her sayfada on bir satır vardır. Eserin cildi sığır dili tabir edilen bloknot şeklinde üst uçtan dikilmiş bir cilttir ve sonradan yapılmıştır. Eser ciltlenirken başa ve sona eklenen ikişer yaprak sonraki dönemlere aittir ve boştur. Cilt koyu kahverengi deriden yapılmıştır, mikleblidir ve üzerinde yer yer kurt delikleri görülmektedir. Bununla birlikte cilt genel olarak sağlam durumdadır.

Eserin yazı şekli Selçuklu döneminin özelliklerini taşır. Bu bakımdan harflerin biçimi ve eklenme şekilleri 13. ve 14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi (EAT) yazı tarzına uygunluk göstermektedir. Bununla birlikte bu eserin en önemli özelliği EAT'nde gösterilmesi gelenek halini almış ünlüleri hareke ile veya bazen harflerle gösterme anlayışının bu eserde genelde bulunmayışıdır. Eserde baştan sona ünlülerin gösterilmesinden büyük ölçüde kaçınılmıştır. İlk yapraklardaki yazı büyük ölçüde solmuştur. Orta yapraklardaki yazı daha canlı ve parlak durumdadır. 11a, 11b ve 22b'deki Türkçe kelimelerin büyük bir kısmı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Türkçe kelimeler, satır arası yazı olduğu için, oldukça küçüktür ve harfleri seçmek çok dikkat gerektirmektedir. Birçok Türkçe kelime, yazının küçüklüğü, mürekkebin okside olması ve solması ve kağıdın çeşitli nedenlerden dolayı yıpranıp çürümesi sonucu çok zor seçilip okunabilmekte ve hatta bazen hiç okunamamaktadır. Bazı Türkçe kelimelerde hareke görülse de bunların daha sonraki kalemler tarafından yazıldığı mürekkepten anlaşılmaktadır. Harekelerin büyük kısmı üçüncü kalemin mürekkebi ve yazı stilini andırmaktadır. Buna ek olarak, bazı kelimelerin harekeleri yanlış yapılmıştır, çünkü bugün okunuşlarını diğer eski eserlerde tesbit ettiğimiz kimi kelimeler pek kabul edilebilir bir şekilde harekelenmemişlerdir. Arapça kelimelerde hareke bazen gösterilmiştir, fakat Farsça kelimelerde hareke genellikle yoktur. Arapça ve Farsça kelimeler oldukça iri harflerle ve okunaklı yazılmıştır. Konu başlıkları (bâb) ve bölüm başlıkları (fasl) kırmızı mürekkeple gösterilmiştir. Ayrıca bazı sayfalarda Farsça tercümeden sonra yeni bir Arapça kelimenin başladığının göstermek için üç kırmızı nokta, Farsça kelimedenden önce ise bir kırmızı nokta gösterilmiştir. Fakat bu durum eserin tamamında düzenli olarak görülmez.

Eserin müellifinin kim olduğu bilinmemektedir. Ketebe kaydında belirtilen Bahşayış bin Çalıça ismi bizim tahminimize göre eserin ikinci müstensihidir. Bu müstensihin eserde kendisini şâhib-i kitâb olarak nitelemesi bizce esere kendi döneminde kullanılan kelimeleri katmasından dolayı olmuştur. Nitekim 4. kalem de bir takım orijinal kelimeleri silerek veya karalayarak kendi dönemindeki ve kendi

ağzındaki kelimeleri yazdığı için eserin son sayfasında kendisini şâhib-i kitab olarak göstermiştir. Biz bu eklemeleri müstensihlerin yazılarından, mürekkeplerinden ve ağızlarının gramer özelliklerinden kolaylıkla anlayabilmekteyiz.

Kısaca bu eser Oğuzcanın maddi ve manevi kültür unsurlarına dair birçok kelimeyi ortaya koyarken dil, kültür ve sanat tarihi konularında zengin malzeme sunan bir eser olma özelliği gösterir. Eserin imla özellikleri ve kelime hazinesi ise bu dönem yazılı kültür oluşumu konusunda yeni veriler ortaya koyarak bu konuda varolan tartışmalara yeni boyutlar kazandırır.

Eserde, sonradan yapılmış az sayıdaki ekleme kelimeler de dahil olmak üzere kelimelerin tercümesinde farklı yollar denenmiştir. Eserde tercüme yapılırken Arapça ve Farsça kelimelerin birebir tercümesi yapıldığı gibi sık sık kelime grupları ve cümleler şeklinde yapılmış tanımlara da yer verilmiştir. Bilindiği gibi, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yapılan edebî eser tercümelerinde de birebir tercüme yerine daha çok serbest yoruma dayalı tercüme üslupları denenmiştir.⁴ Bazı edebiyat tarihçilerimizin özellikle manzum aşk ve tasavvuf hikayelerinin serbest tercümesine dayalı bu tür çalışmalar için kullandığı "yarı telif" ifadesinin de orijinal nüshaların çoğunun mevcut olmadığı ve eserlerin konusunun temelde değişmediği gerçeği göz önünde tutulacak olursa, daha detaylı değerlendirilmeye muhtaç olduğunu anlarız.⁵ Ortaçağ tercüme anlayışının genelde birebir tercüme yerine kaynak eserdeki "anlam"ın verilmesi için oldukça serbest üsluplara dayandığı, ve bununla da yabancı olan ana eserin yerleştirilmesinin amaçlandığı bugün bilindiği için bu tercüme eserlerin, dönemin şartları içinde, konu ve yorum bakımlarından ne ölçüde aslına bağlı kalıp kalmadığının incelenmesi gerekir.⁶

4 Bu tercüme çalışmaları arasında özellikle Nasafî'nin *Manzûna fi-l-Hilafiyât* veya *Naznu'l-Hilafiyât* adlı eserinin Eski Anadolu Türkçesine yapılan tercümesi çok önemli bir yere sahiptir. Mütercim, bu Arapça eseri çevirirken her beytî önce birebir kelime şeklinde çevirmiş, daha sonra da bu çeviriyi kısa kısa yorumlamıştır. Oldukça teknik bir çeviri özelliği gösteren bu üsluba maalesef diğer eserlerde pek rastlanmaz. Bkz. Adamovic (1990), Bilgin (1996).

5 Bu konuyla ilgili küçük çaplı karşılaştırmalı çalışmalar da yapılmıştır. Bunlar arasında bkz. Birnbaum (1981) s. 15, Topaloğlu (1976) s. 21.

6 Ortaçağda böylesi serbest tercüme üslubu sadece İslamî kültürlerde değil Avrupa kültürlerinde de oldukça yaygın bir uygulamaydı. Mesela, Latin mütercimler Eski Yunancadan yaptıkları tercümelerde o eserleri politik alanda olduğu gibi "fethetmek", diğer bir deyişle onları Latince'nin kendi malı haline getirmek için ana eserdeki cümle yapılarını en küçük parçalarına bölüp yeniden yorumlayarak mümkün olabilecek en serbest tercüme metotlarını kullanmışlardır. Bu mütercimler daha da ileri giderek kaynak eserlerin yazarları yerine kendi isimlerini yazarak bu eserleri kendilerine mal etmişlerdir. Bu anlayış daha sonraki dönemlerde şiddetle eleştirilmiştir. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Schopenhauer (1992) ve Nietzsche (1992). Bu sozkonusu çalışmalar elbette ki tercüme eserlerdir ve serbest üslupla tercüme edilmiş olmaları onları telif eser sınıfına sokmamız için yeterli bir sebep değildir.

*Bahşayış Lügati'*nde Arapça ve Farsça kelimeler Oğuz Türkçesine tercüme edilirken kullanılan kelime, kelime grubu ve cümleleri şu üç ana bölümde inceleyeceğiz:

A. Tercüme kelime, kelime grubu ve cümlelerin morfolojik ve sentaktik yapıları,

B. Tercüme kelime ve kelime gruplarının kökenleri,

C. Kalıplaşmış formül kelime ve kelime grupları.

A. Tercümede kullanılan kelime, kelime grubu ve cümlelerin morfolojik ve sentaktik yapıları:

I. Birebir kelime şeklinde tercüme: Eserde hakim tercüme şekli birebir yani Arapça ve Farsça kelimelerin karşılığı olarak tek tek Türkçe kelimelerin gösterilmesine dayalı yöntemdir. Özellikle dilin ana unsurları olan organ isimleri, renk, nitelik, derece ve işaret bildiren sıfatlar, sayılar, eşya ve hayvan isimleri daha çok bu şekilde tercüme edilmiştir. Bu türden kelimeler ya kök ve gövde halindeki kelimelerdir veya çeşitli yapım ekleriyle türetilmiş kelimelerdir. Bazı çekim ekleri, mastar ve partisip ekleri de yapım eki fonksiyonunu üstlenerek yeni kelime türetirler.

a. Kök ve gövde halindeki kelimelerle yapılan tercüme:

Eserde Arapça ve Farsça kelimelerin kök veya gövde halindeki kelimelerle tercümesi çok yaygındır. Mesela Arapça *anf* ve Farsça *bğnğ* için *burun* (2a-1), *şefe* ve *leb* için *dudak*(2a-5) gösterilmiştir. Bu türden Türkçe kelimelere örnekler: boğaz (2a-7), dil (2b-6), boyun, eñse (3a-2), kulak (4a-1), sağır, alın (4a-3), göz, kirpik (4a-6), aķ (4b-6), bir, iki üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, göküz, on (11a-1, 2, 3), yağ (12a-5), un (12a-7), süd, ağız (12a-8), kazan (22a-7), kösdek (30a-2), pars, kaplañ (33b-1), göñüz, (33b-2), it (33b-3), kunduz (33b-4), çakal (33b-5), porsuk, ars (33b-6), sañsar, çetük (33b-7), yay, gün, ısı (40a-6), güz, yaprak, kış (40a-7), katı, yumşak, yér (40b-1), düz, çorak (40b-2), yazı, yuca (40b-3) çukur, yaruķ, iniş, yoķuş (40b-4), kara (50b-6), vs.

b. Türemiş kelimeler: Bu türden kelimeler daha çok isim yapım ve bazen de çekim ekleri aracılığıyla oluşmuşlardır. Sözelimi Arapça *bevvāb* ve Farsça *dervān* karşılığı olarak *kapuci* (10b-7), *bennā* ve *bināger* karşılığı olarak ise *yapıcı* (10b-11) gibi türemiş kelimeler gösterilmiştir. Bu türden kelimelere örnekler: kovcu (9b-7), yolcu, zindāncı, yapıcı, balçıkçı (10b-5, 7, 8), yağcı (12a-4), başmaķcı (12b-6), dokumacı (13b-2), kıyumcı (13b-9), fālcı (16a-7), varlık (1b-10), kavımlık (6a-9), ululuk, hōrlık (9a-3), damızlık (12b-1), ağardıcılık (13b-4), namazlık (13b-8), alçaķlık (16a-8), yārılık (52a-5), delülik (19b-11), hastelik (21a-4), deriñlik (42a-3), ekinlik (44b-3), şehrlü (6b-4), uslu (6b-10), düzenliklü (9a-2), bahtlu (9b-1), udlu (9b-4), atlu (10a-6), udsuz (9b-4), susuz (17a-2), datsuz (23a-10), dilsüz (2b-9), şehrsüz (6b-5), gayretsüz (9a-10), sikke-

süz (18b-3), habersiz (20a-6), çegürdeksüz (23a-8), hürmetsizlik (51a-5), oyuk (45a-3), buyruk (51a-4), artıklık, eksük (51a-11), iniş (40b-5), vs.

İsim çekim ekleri, bazen, donmuş kelimeler içinde yapım eki fonksiyonunda görülürler: ačca (18a-6), gökcek (4b-9), yaşçuk (4a-8), kuruçuk (4a-8), kabarcuk (21b-10), kapurcuk (24b-11), tahtacuk (48a-5), dağarcuk (24b-7), deveçük (34b-2), sığircuk (35b-9), vs.

Mastar ve partisip ekleri yeni kelime türetilmesinde aktif rol oynarlar: çakmak (23b-8), yaşmak (27b-11), boğmak (35a-7), dolaşma (12b-9), doçuma (13b-2), ısıtma (20a-5), sıtma (<ısıtma) (20a-4), ötme (45a-1), süzecek (25b-7), arudacak (13a-10), açacak (48b-11), yazıcı (10a-4), çerici (10a-5), dadıcı (21b-3), yırtıcı (33a-6), deprenici (33b-8), uçucular (34b-11), bilür (6b-11), bilmez (6b-11), uyur (9b-1), yaradılmış (5b-1), bunamış (8b-6), sınımış (10a-10), yemiş (19a-9), yéyesi (21b-2), giyesi (26b-10), dögen (12b-5), gömülgen (41b-2), vs.

II. Kelime gruplarıyla yapılan tercümelere: Eserde oldukça sık görülen tercüme şeklidir. Türkçede tek bir kelimeyle karşılığı olmayan Arapça ve Farsça kelimeler genel olarak kelime grubu şeklinde tercüme edilmiştir. Bu türden tercümelere eserde daha çok Farsça tercümelere dayalı olarak yapıldığı için kimi zaman bu kelime gruplarının Farsça tamlama ve cümle yapılarına paralel bir şekilde devrik olduğunu gözlemleriz. Bu kelime grupları morfolojik yapı olarak çok çeşitlilik arz eder:

a. İsim grupları:

1. Çıkma grubu: çadırdan bir päre (49a-4), gönden kalkın (26a-1),
2. Bulunma grubu: altıda birisi (11b-3), ortasında bir dâne (28a-11),
3. Yönelme grubu: erteğe yakın (49b-10)
4. Eşitlik grubu: sivriçe diş (2b-2)
5. Sayı grubu: Bu türden kelime grupları Arapça ve Farsça'da da kelime grubu halinde olduğu için yapılan tercümelere birebir tercüme özelliği gösterir: on iki biñ (40b-10),
6. Bağlaç grubu: boyunla çigin (3a-6), eyegü-y-ile yağrın (3a-8), perî dağı âdem oğlanı (5b-2), erkek dağı dişi (5b-5), hoş dağı aru (9a-6), pālânı ve dağı terki (29a-11).
7. İsnat grubu: südi az (31b-6)
8. İsim Tamlamaları: Üç farklı yapı içinde görülür:
 - a. Belirtili isim tamlamaları: burnuñ ucu, burnuñ dibi, burnuñ düdüğü (2a-1), gözün kırınları, gözün kırması (4a-7), oduñ yalıñı (39a-1), işün soñı (39a-7), güñüñ rüşenâlığı (39a-9), vs.
 - b. Belirtisiz isim tamlamaları: yér altı (39a-2), ğamu ğabağaları (39a-2), hisâb yeri, kıyâmet nişânları (39a-5), (39a-7), ağız koçusu (2a-5), ağız suyu (2a-10), güreşçiler şalvârı (17b-8), vs.

Belirtisiz isim tamlamalarının anlamları genel nitelikte olduğu için Türkçede birebir karşılığı bulunmayan Arapça ve Farsça kelimeler belirtisiz tamlamalar şeklinde tercüme edilmiştir. Bunlar arasında Arapçada yer, mekan ve kap bildiren kelimeler Türkçeye *isim + yeri* (mesela *ekin yeri*) kalıbıyla yapılır: ğa‘ām yeri (7b-6), vuruş yeri (10a-7), dönecek yeri (13a-9), oyun yeri, güreş yeri (17b-6), şeker yeri, hurma yeri (24b-7), süd yeri (24b-10), tavla yeri (26b-5), yelisi yeri (29b-8), binü yeri (29b-9), kolañ yeri (29b-10), hisâb yeri (39a-5), uyku yeri (39b-8), ekin yeri (44b-1), tere yeri (45b-7), gedâyalar yeri (47a-11), vs. Bu konuyla ilgili daha çok örnek için bkz. *Standart anlam sınıfları ve kalıplaşmış tercüme şekilleri* (D.b).

c. Zincirleme isim tamlamaları: dişüñ dibi çirki (2b-5), eyerüñ öñ yañı (26a-6), don ‘aleminüñ nakşı (27b-3), kızan kıynamak avazı (36b-8), fersahuñ üç elde bir alusı (40b-10), vs.

9. Sıfat Tamlamaları: güççük dañı düz burun (2a-3), gök dudak (2a-5), ke-sük burun, puça burun (2a-4), tamām saçlu gişi (4b-4), eñ katı zırh (26a-2), ulu od (39a-1), issi su (39a-3), issi vaqt (39a-10), çeyneyecek on iki diş (2b-3), dört sivriçe diş (2b-2), bir dürlü koçulu ot (14a-10), çarhuñ içindeki ağaç (42b-5), orta bahâlu don, ağır bahâlu don (27a-3), vs.

10. Son Çekim Edatı Grupları: kıardaş oğlanları gibi, ‘ammu oğlanları gibi (51-8), vs.

11. Tekrar Grupları:

a. Aynen tekrarlar: şala şala (30a-3), kat kat bulid (37a-11).

b. Eş anlamlı tekrarlar: çöp çer (41b-9), lâzım vâcib (49b-11).

c. Zıt anlamlı tekrarlar: aklı kıaralı (31b-4), öñinüñ kıçınüñ (31b-11), geće gündüz (37b-5).

12. Birleşik isimler: kız kıardaş, er kıardaş (8b-10), ‘ammu oğlı (8b-11), kıuyruklu yıldız (16b-3), çekürdeksüz üzüm (23a-8), sacayağ (23b-6), iç don (27b-10), elegüm sağmal (37b-2), algüm salgum (40b-9).

b. Fiil grupları ve birleşik fiiller:

Tercümelerde yalnızca fiil gruplarına dayalı tercüme yoktur. Bununla birlikte cümle şeklindeki tercümelerde fiil grupları ve birleşik fiillere sıkça rastlanır. Örnekler:

1. Fiil Grubu: andan geçer (2a-8), yabāna atarlar (2a-9), dırnağdan bırağurlar (3b-8), elin kıor (3b-11), oğlanlıktan çıkmış (8a-3), ortaya kıorlar (17n-10), çakmağdan daşar (23b-9), düz yere düşe ve buğura (41b-2), vs.

2. Birleşik Fiiller

a. Gerçek birleşik fiiller: sebeb olur (1b-7), kıabül eylemeye (34a-4).

b. Tasviri birleşik fiiller: gözinür durur (2b-2), bağlayı kıorlar (28b-9), vs.

III. Tam veya kesik cümle şeklindeki tercümelere:

Arapça ve Farsça kelimelerin tercümesinde başvurulan yöntemlerden birisi de bu kelimelerin Türkçede tam veya kesik cümleler halinde tanımlanmasıdır. Bu tanımlar kimi zaman basit cümlelerle, özellikle de isim cümleleri aracılığıyla yapılır. Farsça tercümeyle dayalı Türkçe tercümelerde bu tam ve kesik cümleler sık sık devrik bir yapı içinde ortaya çıkar:

Bir ağaçdur ğamu içinde. (39a-4) < f. dirāht est der duzaḥ < a. zaḫkūm

Bir ırmağdur uçmağda (38b-8) < f. cūyş est der behişt < a. kevşer

Bir ağaçdur gökde (38b-9) < f. nām-i dirāht est der āsmān < a. ğübā

Bir ağaçdur yédinci kat gökde. (38a-9) < f. dirāht est der āsmān-i ḥeftum < a. sidretu'l-muntehā

Beytü'l-me'mür bir evdür dördüncü kat gökde. (38a -7) < f. ḥāne est der āsmān-i çehārum < a. beytu'l-me'mür.

Eserde karşılaşılan cümleler daha çok ki/kim yapıyla bağımlı birleşik cümlelerdir. Fakat bazen dé- fiilinin (-y)ü zarf-fiil ekiyle kalıplaşmış şekli olan *déyü* bu ki/kim edatının yerine kullanılır. İki türlü de ifade edilebilen bağımlı cümle çeşitleri yan cümle yapılarına göre şöyledir:

a. Özne yan cümleleri: Bağımlı birleşik cümleler içinde yan cümle ana cümlelerin öznesini açıklayarak kelimenin tanımını ortaya koyar:

Ol et ki eyegü-y-ile yağrın ortasındadır ādem korkıcağ ol ditrer. (3a-8) < goşt ki miyān-i pehlü ve şāne ki belerzed çün betersed < a. farīşa

Ol ki dırnağdan buragurlar. (3b -8) < f. ānçe ez nāḥun beyufted < a. ḫulāme

Ol damar ki ḫinşar ile binşir ortasındadır. (7a-3) < reg bāşed miyān-i ḫinşar ve binşir ber poşt-i pençe < a. useylim

Her tamar ki segirür. (7a-3) < f. regī becehed < a. şiryān

Ol ki ğişilerüñ meta'in sata. (13b-11) < ān ki ?kābār-i merdümān furüşed < a. beyyā' ve mubğ'

Ol kim bir gün dutar ve bir gün dutmaz. (21a-7) < f. tabī ki rüzī āyed ve rüzī ne'āyed < a. ğibb

Ol od kim çerāğdan göyinüp düşe. (24a-11) < f. şuhhte ki ez çerāğ beyufted < a. ḫirāte

Ol ki ḫuyruğın yukaru getirür. (34a-8) < f. ān ki dum mikeşed < a. cerrāre

ğūfān oldur kim dükeli yere erişe. (37b-5) < f. ki heme cāy beresed < a. ğūfān

Ol ılduz kim 'ıraklu ḫibleyi anuñ ile bilürler. (38b-5) < f. ān sitāre ki ḫible-i 'ırak bedān bedānend < a. cedy

b. Nesne yan cümleleri: Bağımlı birleşik cümleler içinde yan cümle ana cümlelerin nesnesini açıklayarak Arapça kelimenin açıklanmasına yardım eder. Örnekleri azdır:

Anı ki göyündürürler. (14a-4) < f. her çe be-süzânend < a. duhne

Bahıma déyü her canavara dérler kim söylemeye. (29a-10) < f. her cânverî ki suhan negüyed < a. bahîme ve'l-'ucmâ'

Anuñ ki gövdesinde aqça kadar aq ola. (30b-4) < f. çend diremî sepîd < a. akraî

Eyyâm-ı bîz déyü ayuñ on üçüncü gününe, dañı on dördüncü dağı on beşüncü gününe dérler. (40a-3) < f. sizdehum ve çahârdehum ve pânzdehum < a. eyyâmu'l-bîz

c. Yüklem yan cümleleri: Bu yan cümleler bir çok Arapça kelimenin tanımını amacıyla ana cümlelerin yüklemine açıklar.

"Merî" oldur kim ta'âm ve şerâb andan geçer. (2a -8) < f. râh-guzer-i ta'âm ve şerâb ez gelû < a. merî

"Hayû" oldur ki ağızdan anı yabana atarlar. (2a-9) < f. ân hayû ki beyendâzend ez dehen < a. el-buzâk, hayû, el-nuḥâme

"Abîr" oldur ki her dürlü otdan yoğururlar. (14a-5) < f. siriştî ez her güne fîb < a. 'abîr

"Nidd" oldur ki müşkden, 'üddan, 'anberden yoğrıla. (14a-6) < f. siriştî ez muşk ve 'üd ve 'anber < a. nidd

"Zekât" oldur kim anı mâldan çıkarmak lâzım vâcib ola. (49b-11) < f. ânçe vâcib âyed ez mâl birün kerden < a. zekât

"Şadaqa" oldur ki dervişlere véreler vâcib olmadın. (49b-11) < f. ânçe bedervğşân dehend < a. şadaqa

Bu cümleler nadiren bağlaçsız (asindetik) olarak da ortaya çıkarlar:

İki yılduzdur bir arada doğar. (38b-4) < f. du birâderân < a. vekdân

d. Kesik cümleler: Arapça ve Farsça kelimelerin doğrudan tercümesi yerine tanımlama veya açıklama yapıldığı durumlarda kısa ve pratik bir tercüme tekniği olarak kesik cümlelere başvurulmuştur. Kesik cümleler daha çok mastar, sıfat-fiil ve zarf-fiil grupları tarafından oluşturulmuştur.

1. Mastarlar iyelik eki almadığı durumlarda mastar grubu olarak yan cümleler oluşturduğu gibi isim tamlamaları içinde iyelik ekiyle veya iyelik eksiz olarak tamlanan görevinde bir öznenin yaptığı işi belirtirler:

Cerâhatuñ suyun açmak (15b-8) < f. âb kuşâden < a. el-kadh,

Gözün kapağın dikmek. (15b-10) < f. bile duhten < a. teşmîr

Yılduzuñ aşağı düşmegi. (16a-9) < f. be-zîr âmeden-i sitâre < a. hebût

İki yıldız қоşacaq bir yerde *berâber gelmek*. (16a-10) < f. gird âmeden-i dü sitâre der yek hâne < a. kırân ve'l-muğârane

Ay bir yıldız ile *katışmak*. (16b-1) < f. peyvesten-i kamer be-sitâre-i diğer < a. mumâzece

Üçinci burcda *katışmak* (16b-2) < f. ez-siyum burc peyvesten < a. şalış

Ay dördüncü burca *ulaşmak*. (16b-2) < f. ez çehârum burc peyvesten < a. er-rabî'

Yüzünüñ bir yañı *sağar olmak*. (30b-5) < f. yek süy-i rüy sepîd < < a. lañim

Nişâb oldur ki andan *zekât çıkarmaklık* vâcib ola. (50a-1) < f. mâli ki bedân İadd resed ki ez ân zekât vâcib âyed < a. nişâb

Buyruk dutmamaklık. (51a-4) < f. bi-fermâni < a. ma'siyye ve'l-'işıyan

Kimseden nesene *dilemek*. (51b-2) < f. çizî ez kesî ferâ h^wâsten < a. el-'âdiye

2. Partisipler genel olarak isimleri niteleyerek onları açıklar. Bu nedenle Türkçede tam karşılığı gösterilemeyen kelimelerin çevirisinde partisiplerden yararlanılmıştır. Bu partisiplerin bir kısmı iyelik eki alarak isim tamlaması yapısı içinde fiil gücü taşıyarak isimleşirler:

Otuz altı dâne incü *dizilmiş*... (28a-9) < f. siy u şeş dâne mirvarîd bâşed < a. 'ıkd

Gece gündüz *yağan* yağmur. (37b-5) < f. şebân-rüzî < a. dîme

Yemen'de *doğan* ılduzlar. (38b-7) < f. sitâre ki ez Yemen âyed < a. simâk ve 'ayyuğ ve nasri ðâyir ve nasri vâki' ve sehil

Erteye yakın *yédükleri* yiyesi. (49b-10) < f. ânçe nezdik-i rûz h^wârend < a. şahûr

Yonulmuş kalem. (50b-9) < f. hâme-i terâşide < a. kalem

Yonulmaduk kalem. (50b-10) < f. kalem-i nâterâşide < a. yarâ'a

3. Zarf-fiiller cümledeki fiilleri veya fiilimsileri genel olarak yer, tarz ve sebep-sonuç ilişkisi içinde açıkladıkları için Türkçede tam karşılığı olmayan Arapça ve Farsça kelimelerin kısaca tanımlanması amacıyla partisiplerle birlikte kullanılmıştır:

Bünyâd *koyıcağ* eyledükleri ta'âm. (21b-7) < f. mihmâni-i binâ nihâden < a. el-vekîr

'Avrat oğlan *eyleyicek* eyledükleri konukluk. (21b-8) < f. zâc sûr < a. hîrs

Okımadın gelen konuk. (21b-9) < f. kufeyl < a. ?zanin

B. Kökenlerine göre kelimeler

Türkçe tercümede rastlanan kelimeler arasında dönemin Oğuzcasında geniş olarak kullanılmaya başlanmış Arapça ve Farsça kökenli kelimeler de vardır. Bunların bir kısmı bir takım fonetik değişmelere uğrayarak Oğuzcanın fonolojik

kurallarına uymuştur. Biz bu değişmiş fonolojik özellikleri birçok kelimenin imlasında görebiliyoruz. Bununla birlikte, eserde hiç bir fonolojik değişime uğramayan Arapça ve Farsça kökenli kelimeler de mevcuttur. Aşağıdaki bölümlerde açıkladığımız *mğm* harfiyle gösterilen kelimelerden başka, sayıca önemli oranda Arapça ve Farsça kelime eserde asıllarında olduğu gibi görünürler. Bu kelimelerin Oğuzcada nasıl söylendiğini belirten bir işaret yoktur: f. perî, f. dîv (5b-2), f. bâzû (7a-4), f. mâye (12a-9), a. ħarâc, f. şehîr (10b-1), a. ħükm, f. kâdî (10b-2), a. ra'iyet, f. dâğ (10b-3), f. şagird, y. ırğat (10b-6), f. bahş, a. ħil'at (10b-9), a. zeyt (12a-4), a. dabbâğ (13a-1), a. dellâl, a. meta' (13b-11), vs.

Buna karşın, Arapça ve Farsça bazı ödünç kelimelerin kimi ünsüzleri Türkçede söylendiği şekilde yazılır ki bu durum imlanın söyleyişe uyarlanması ve ağız özelliklerinin gösterilmesi bakımından önemlidir: köy (6b-5) (<f. kûy), destvele (18a-4) (<f. destvâne), engüştene (25b-11) (<f. engüştvâne), pazvend (28a-11) (<f. bâzu-bend), babuç (28b-8) (<f. pâpüş), baĥıma (29a-10) (<a. bahîme), kepçük (26a-7) (<f. kefçük), maĥafa (26b-8) (<a. miĥaffa), fûta (27a-4) (<a. fûğa), destine (28b-1) (<f. desdîne), havit (31b-8) (<f. havîd), kerkez (35a-1) (<f. kerkes), çegük (35b-6) (<f. çegâvuk), Pars (38a-5) (<f. Pârs), baĥra (42b-4) (<a. bekre), méşe (42b-11) (<f. bişe), armut (43a-3) (<f. emrûd), bayam (43a-6) (<f. bâdâm), kelem (45b5) (<a. kereb), çügündür (45b-6) (f. çugundur), kereviz (45b-8) (<a. kerevis), ısbanaĥ (45b-11) (<a. isfanâĥ), lilüfer (46a-3) (<a. nîlüfer), ĥatbi (46a-4) (<a. ĥatmî), dervend (47a-9) (<f. derbend), çârsû (47a-10) (<f. çâĥâr-sû), meşed (49b-1) (<a. meşhed), comard (51a-6) (<f. civân-merd)

Bunlardan başka bazı Arapça ve Farsça kökenli kelimeler hem asıllarındaki gibi hem de Türkçe söyleyişe uygun olarak farklı imlalarla yazılmışlardır. Bunlar arasında aslı a. ĥurmâ olan kelime bazen ĥurma, aslı f. tîz olan kelime bazen tîz bazen téz, ve aslı a. tirîd olan kelime ise bazen tirid şeklinde yazılmıştır.

C. mîm ve birisi kelimeleriyle yapılan doğrudan tercüme

Arapça ve Farsçadan Oğuzcaya geçerek yaygın hale gelmiş kelimelerle Oğuzcada kullanılmayan veya eşanlamlıları kullanılan bazı Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeye aktarılmasında *mîm* ve *birisi* kelimelerine dayalı çeviri metodu kullanılmıştır. Bu kelimelerin kullanılmasındaki amaç tekrardan ve gereksiz bilgidenden kaçınmaktır.

a. mîm harfiyle doğrudan aktarılan Arapça ve Farsça kelimeler

Eserde dönemin Oğuz Türkçesinde kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler satır arasında *mîm* (ma'lûm / ma'rûf) harfiyle gösterilmiştir. Eserde, bu harf daha çok Farsça kelimelerin altına konmuştur.⁷ Bahşayış Lügati'nde bir çok Arapça ve

7 Bu durum Divânü Lügati't-Türk'te bu dönem Oğuzcasında bir çok Farsça kelimenin kullanıldığını söyleyen Kaşgarî'yi destekler niteliktedir.

Farsça kökenli kelime Türkçede söylendiği şekilde yazıldığı için altına sadece bir *mīm* harfi konulan bu Arapça ve Farsça kelimelerin bu dönemde nasıl telaffuz edildiği bir problem olarak ortaya çıkmaktadır, çünkü bu Arapça ve Farsça kelimelerin yazımı asıllarında olduğu gibidir ve bunların üzerinde Türkçedeki telaffuzlarını gösteren herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Örnekler: *mīm* (f. peygâmbër) 10a-2, *mīm* (a. hâlife), *mīm* (f. şâhenşâh), *mīm* (f. pâğışâh) 10a-3, *mīm* (a. 'alem) 10a-9, *mīm* (f. şahna) 10b-2, *mīm* (f. bedrâka), *mīm* (a. cerâ) 10b-8, *mīm* (f. pîşe) 10b-9, *mīm* (f. ustâd) 10b-10, *mīm* (f. bahşış) 11b-10, *mīm* (f. penir), *mīm* (f. lör) 12b-2, *mīm* (f. cift) 12b-4, (f. kelâve) 13a-3, *mīm* (f. mekük), *mīm* (f. mäsura) 13a-3, *mīm* (f. bâzergân), *mīm* (a. dellâl) 13b-11, *mīm* (f. muşk), 14a-3, *mīm* (a. 'ud) 14a-3, *mīm* (f. tütiyâ) 14a-5, *mīm* (f. hıyâr şenber) 14b-3, [*mīm*] (f. ıgrifil) 14b-4, *mīm* (f. helîle) 15a-3, *mīm* (f. kükürd), *mīm* (a. kâr ve kîr), *mīm* (a. neft ve karân ve zift) 15a-7, *mīm* (a. lâjeverd) 15a-11, *mīm* (f. surma) 15b-2, *mīm* (f. kanbir) 15b-3, *mīm* (f. derzî) 16b-4, *mīm* (f. piyâle) 17a-7, *mīm* (a. tabl) 17b-4, *mīm* (a. ka's) 18a-4, *mīm* (a. sikke) 18a-7, *mīm* (f. kîse) 18a-10, *mīm* (f. pâre) 18b-2, *mīm* (f. direm) 18b-4, *mīm* (f. harbende), *mīm* (f. şarâb-dâr) 19a-1, *mīm* (f. câme-dâr) 19a-2, *mīm* (f. ef-sûn) 19a-8, *mīm* (a. baqqâl), *mīm* (f. hürde-furûş) 19a-10, *mīm* (f. destâr-h^wân) 21b-10, *mīm* (f. küfte) 22a-7, *mīm* (a. kılye, f. tâve-biryân) 22a-8, *mīm* (f. tutmaç <t) 22b-4, *mīm* (f. pâçe) 22b-5, *mīm* (f. göşt-ı yahni) 22b-6, *mīm* (f. çeryiş) 22b-11, *mīm* (f. nevâle) 23a-2, *mīm* (f. pâlûge) 23a-3, *mīm* (f. şeker) 23a-5, *mīm* (f. nabât) 23a-6, *mīm* (f. gezengubîn) 23a-8, *mīm* (a. tabağ) 23b-2, *mīm* (f. şîşe) 23b-6, *mīm* (a. meş'ale) 23b-9, *mīm* (f. şem'-dân), *mīm* (a. kandil) 23b-10, *mīm* (f. cuvâl), *mīm* (f. garâre) 24b-5, *mīm* (f. tobra) 24b-6, *mīm* (a. şandük) 24b-11, *mīm* (f. cuvâl-düz), *mīm* (f. taht) 25a-4, *mīm* (a. kursî) 24a-5, *mīm* (f. kemend) 25b-6, *mīm* (a. 'arrâde ve mancınık) 26a-1, *mīm* (f. zırh) 26a-2, *mīm* (a. cevşen ve haftân) 26a-3, *mīm* (f. gurz) 26a-4, *mīm* (f. çümâk) 26a-5, *mīm* (a. cull), *mīm* (f. pâlâs) 26b-3, *mīm* (a. kaşab) 27a-7, *mīm* (a. ibrişim) 27a-8, *mīm* (a. 'alem) 27b-3, *mīm* (f. pâçe) 27b-6, *mīm* (a. cubbe) 27b-7, *mīm* (a. taylasân) 27b-10.

b. *birisi* kelimesiyle Türkçede olmayan Arapça kelimelerin aktarılması

Bir cinse bağlı kimi Arapça kelimeler "o cinsten bir tanesi" anlamında *birisi* veya *anuñ birisi* şekilleriyle gösterilmiştir. Bu türden kelimelerin sayısı azdır. Eserdeki Türkçe tercüme daha çok Farsça tercümeyle dayalı olarak yapıldığı için *birisi* şeklindeki tercüme de Farsça *yekî* veya *yekî ez ân* kelimesinin hemen altında onun tercümesi olarak gösterilmiştir. Bu kelimelerin bu dönem Oğuzcasında ne ölçüde kullanıldığı konusunda herhangi birşey söylemek oldukça zordur.

Örnekler: *anuñ birisi* (a. şaniyye: ön kesici dişlerden birisi) 2a-11, *birisi* (a. rubâ'iyye: azı dişiyle ön diş arasındaki diş) 2b-1, *anuñ birisi* (a. nâb: köpek dişi)

2b-2, anuñ birisi (a. reḥā: öğütücü diş) 2b-3, birisi (tābil: bir tür baharat) 23a-1, birisi (cizr: iri deve) 31a-3, birisi (baḳara: bir inek) 32a-5, birisi (a. šāh: bir koyun) 32b-6, birisi (a. 'alaḳa: bir sülük) 34a-2, birisi (a. fāre: bir fare) 34a-9, birisi (a. tāyir: bir kuş) 34b-11, birisi (a. cārīḥe: bir avcı kuş) 34b-11, birisi (ḳataḥ) 35b-5, birisi (decāce: bir tavuk) 35b-10, birisi (rişe: bir kuş tüyü) 36a-2, birisi (a. şecere: bir ağaç) 42b-10, birisi (ḳaşaba: bir kamış) 44a-2, birisi (a. ṭanab: bir çadır ipi) 49a-5, birisi (şa'ire: dinen yapılması farz olan) 50a-10.

D. Standart anlam sınıfları ve kalıplaşmış tercüme şekilleri

Bahşayış Lügatinde Arapça ve Farsça kelimeler Türkçeye tercüme edilirken eşya, araç-gereç, yer ve mekan ve meslek isimleri ile yansımali kelimeler için standart sayılabilecek ekler ve kelimeler kullanılmıştır. Bu anlam sınıfları ve onları gösteren kalıplaşmış şekiller şunlardır:

a. Ses yansımali kelimeler: Arapça ses yansımali kelimelerin Türkçe tercümesi de Farsça tercümelere dayalı olarak yapıldığı için o tercümede kullanılan kalıplar aynen Türkçeye aktarılmıştır. Bu kalıp Farçada *āvāz-ı...* olarak yapıldığından dolayı Türkçeye ... *āvāzı* olarak tercüme edilmiştir. Bununla birlikte *āvāzı* kelimesindeki uzun ünlüler Türkçe söyleyişe dayalı olarak sık sık kısılır.

Örnekler: dağ avāzı (36a-5), ağız avāzı, burun avāzı, ḳarın avāzı (36a-6), ḳatır avāzı, eşek avāzı (36a-8), deve avāzı, sığır avāzı, ḳoyun avāzı, keçi avāzı (36a-9), it avāzı, arşlan avāzı, ḳurt avāzı (36a-10), çakal avāzı, toñuz avāzı, dilkü avāzı, çetük avāzı (36a-9), maymün avāzı, davşan avāzı, géyik avāzı (36b-1), vs.

b. Yer ve mekan gösteren isimler nadiren -lık/lik ekiyle yapılır, ancak yer isimleri daha çok *isim + yeri* fomüllü belirtisiz isim tamlamalarıyla yapılır:

-lık/lik ekinin yer ve mekan ismi yapma dışında da bir çok fonksiyonu vardır. Yer ismi yapım eki olarak şu isimlerde görülür: gölgelik (47b-11), ekinlik (44b-3), gögercinlik (49a-11), gürlük (49b-1), vs.

isim + yeri kalıbıyla gösterilen örnekler yer, mekan ve bir şeyin içinde bulunduğu kabın ismini bildiren yapılar kurar.

Örnekler: namāz yeri (49b-3), mürekkeb yeri (50b-8), ḳarınuñ ğa'am yeri (7b-6), oyun yeri, güreş yeri (17b-6), şeker yeri, ḥurma yeri (24b-6), süd yeri (24b-10), tavla yeri (26b-5), kösdek yeri (30a-2), su ḳatında devenüñ yatacak yeri (32a-2), ḥisāb yeri (39a-5), uyku yeri (39b-8), ekin yeri (44b-1), tere yeri (45b-7), gedāylar yeri (47a-11), ḳumāş yeri (47b-3), ḥarāc yeri (47b-5), ḳapu yeri (47b-11), buğday yeri (48b-4), dernek yeri (49b-6) ḥadīş eydecek yér, diñlenecek yér, bāzār yeri (49b-7), sabāḳ eydecek yér, uyku yeri (49b-8), baḳacak yér, gevherler yeri (49b-9), ağaç başında ḳuş yeri (49b-10), aru yeri, davar yeri (49b-11), vs.

c. Eşya isimleri genel olarak -acak/-ecek partisipiyle meydana getirilmiştir. Bu partisip ya kendi başına isimleşerek yada bir nesne alarak partisip grubu şeklinde ortaya çıkar: arudacak (13a-10), doynak soyacak (16a-2), gümiş sızacak

(18a-7), azuk koyacak (18b-11), tirid çıkaracak (22b-10), kef alacak (23b-7), nergis koyacak (24a-5), akca koyacak (24b-3), siñek koruyacak (25a-1), et asacak, su çıkaracak (25a-7), kılıç asacak (25a-10), açacak (48b-11), dırnak kesecek (16a-5), çömlek götürecek (25b-6), süzecek (25b-7), vs..

d. Meslek, davranış, alışkanlık ve huy bildiren kelimeler genel olarak +cı/ci/çı/çi isimden isim yapım eki ile -ıcı/ici partisipiyle meydana getirilmiştir.

Örnekler: kovcu (9b-7), yolcu, kapucu, zindancı, yapıcı, balçıkçı (10b), yağcı (12a-4), başmakçı (12b-6), dokumacı (13b-2), kıyımçı (13b-9), fâlcı (16a-7), davulcu (17b-4), oyuncu (17b-5), avcılaruñ (18a-5), uyancı, eyerci, kalkancı, oğcı, yaycı (18b-6, 7), şâbüncü (19a-3), efsüncü (19a-7), (19b-1) boyacı, külhâncı (19b-6), çerici (10a-5), gözci (10a-10), degirmenci (11b-10), ekinci (12b-3), edükci (12b-6), gezici, 'alemci, candarcı (13b-8), düdükcü (17a-11), demürcü (18b-7), süñücü (18b-8), pılcı, yüzükci (19a-3), gemici (42a-11), doğurucu, doğurmayıcı (6a-6), yavuz dileyici (9a-1), ırakdan görücü (9a-2), buyruk dutucu (9b-5), buyruk dutmayıcı (9b-6), oda tapıcı (9b-10), buta ğapıcı (9b-11), buyruk vérici, yazıcı (10a-4), çerici (10a-5), iş sürücü, iş dutucu (10b-2), dağ vérici (10b-3), iş buyurucu, eyüden yavuz bilici (10b-4), bâc alıcı (10b-5), kara géyici, kapucu, saklayıcı (10b-7), endâze eyleyici, yapıcı (10b-11), tahıl alıcı, sağalık dutucu, sağlayıcı, (11b-6), ödeyici (11b-8), dilkü derisi dikici, kürk dikici, gön bardak dikici (12b-11), ig yonucu (13a-4), béz ağardıcı (13b-4), ibrişim arıtlayıcı (13b-10), kıl dokuyucu, ip dokuyucu (14a-1), ip bükcü (14a-2), kan alıcı (15b-11), süñük bağlayıcı (16a-5), yıldız añlayıcı (16a-6), ırlayıcı, aheng dutucu (17a-9), şeştâ çalıcı (17a-10), akca kesici (18a-6), akca satıcı, 'ayâr dutucu (18a-8), çanağ bağlayıcı, pûla sikke urucu (18b-5), at aletine gümüş dürcü (18b-6), üzeñü dutucu (19a-1), ğargele güdücü (18b-11), kalb eyleyici (19a-8), doprak alıcı, doprak yuyucu, sin kazıcı (19b-4), sin açıcı, ölü yuyucu (19b-5), kıv aruducu (19b-6), dadıcı (21b-3), yırtıcı (33a-6), deprenci (33b-8), uçucular (34b-11), ün çekici (35a-9), şadağa alıcı (50a-2), vs.

Sonuç

Bahşayış Lüğati'nde, Arapça ve Farsça kelimelerin tercümesinde başvuru morfolojik ve sentaktik yapılar incelendiğinde bu tercümede daha çok birebir tercüme tekniği yani Arapça ve Farsça kelimelere karşılık tek tek Türkçe kelimelerin kullanıldığı anlaşılır. Bu Türkçe kelimeler kök ve gövde halinde olduğu gibi türemiş kelimeler şeklinde de ortaya çıkar. Bununla birlikte, isim grupları, mütercimlerin Türkçeye tek bir kelimeyle çeviremediği kelimeler için sık sık başvuru bir başka yöntem olmuştur. Buna ek olarak, basit ve bağımlı birleşik cümleler ile kesik cümleler kimi Arapça kelimelerin tanımlanmasında nadiren yararlanılan bir diğer yol olarak karşımıza çıkar. Farsça tercümeyle dayalı isim grupları ile tam ve kesik cümleler Farsça cümle yapısının etkisiyle bazen devrik yapılar olarak ortaya çıkar.

Arapça ve Farsça bir çok kelimenin Türkçeye çevrilmesinde kullanılan kelimeler arasında Arapça ve Farsça kökenli olup da Türkçeleşmiş kelimeler önemli bir yer tutar. Bu kelimelerin bir kısmı imlada asıllarındaki gibi yazılırken bir kısmı da Türkçe söyleyişe uygun hale getirilmiştir. Çok az sayıdaki Arapça ve Farsça kökenli kelimeler hem asıllarındaki gibi hem de Oğuzca söyleyişe uygun şekilde yazılmıştır. Klasik sözlüklerde rastlanan ve bilinen kelimeler için kullanılan *mğm* harfi ve bir türe ait tek tek varlıklar için *birisi* kelimesi kullanıldığından bu kelimelerin bu dönem Oğuzcasındaki telaffuzları konusunda bir bilgiye sahip olamıyoruz. Bundan dolayı belirtilen kelimelerin transkripsiyon özellikleri konusunda tereddütlü davranmak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Eserde bir diğer önemli tercüme üslubu da yer, meslek, eşya isimleriyle ses yansımaları kelimeler için bir takım klişe kelime ve eklerin kullanılmasına dayalı üsluptur. Dilde bu sözkonusu kelime ve eklerden başka şekillerin kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesi için bu sahadaki diğer eserlerin ayrıca incelenmesine ihtiyaç vardır.

Bibliyografya

- Adamovic, Milan (1990), *Nasafi, Umar ibn Muhammad: Die Rechtslehre des Imam an-Nasafi in turkischer Bearbeitung vom Jahre 1332*, Stuttgart: Deutsche Morgenlandische Gesellschaft.
- Bilgin, A. Azmi (1996) *Nazmü'l-Hilafiyat tercümesi: Giriş, dil özellikleri, metin, indeks*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Birnbaum, Eleazar (1981) *The Book of advice by King Kay Kâ'us ibn Iskander*, Duxbury: Sources of Oriental Languages and Literatures.
- Cahen, Cl. (1965) "Ghuzz," *The Encyclopaedia of Islam*, vol. II, Leiden: Brill.
- Korkmaz, Zeynep (1999) "Oğuz Türkçesinin tarihî gelişme süreçleri ve Divanu Lûgat-it-Türk," *Türk Dili*, sayı 570 (Haziran 1999), s. 459-470
- Lane, Edward William (1984) *Arabic-English Lexicon*, 2 cilt, New Edition, Cambridge, England.
- Moin, Muhammed (1985) *Ferheng-i Fârisî*, 6 cilt, Tahran: Amir Kabir Yay.
- Nietzsche, Friedrich (1992) "On the problem of translation," İngilizce tercüme: P. Mollenhauer, *Theories of Translation*, ed. R. Schulte, J. Biguenet, Chicago: The University of Chicago Press, s. 68-70.
- Pritsak, Omeljan (1953) "Der Untergang des Reiches Oguzischen Yabgu," *Fuad Koprülü Armağanı*, İstanbul, s. 397-410
- Savory, Theodore (1994) *Tercüme sanatı*, Türkçe tercüme: Hamit Develi, İstanbul: Millî Eğitim Yay.
- Schopenhauer, Arthur (1992) "On language and words," İngilizce tercüme: P. Mollenhauer, *Theories of Translation*, ed. R. Schulte, J. Biguenet, Chicago: The University of Chicago Press, s. 32.
- Steingass, F. (1984) *Persian-English Dictionary*, 7th Impression, London: Routledge, Kegan Paul.
- Sümer, Faruk (1972) *Oğuzlar (Turkmenler): Tarihleri, boy teşkilatı, destanları*, 2. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları
- Topaloğlu, Ahmet (1976) *Muhammed bin Hamza: XV. yüzyıl başlarında yapılmış Kur'an tercümesi*, 1. Cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

16

والله الرحمن الرحيم
 الحمد لله مدبر الاشياء بقدرته ومقدرها
 يدبر حركاتها والصلوات على المبعوثين الكافرة
 الامام محمد مصطفي وآله الكرام
 هذه صحائف تحف ناسها منجزة لا تزل من
 ثقلها ولا يزيد ادراكها من حفظها التلوين فاقنا
 الى عصره كلاله العجب ونوطبه لسوا طريق
 الرب وعشيقه على ائمة ربنا وآبائه النبيين
الطاهرين
 النبيين والدين والنازيين الجمهور كرهه الذين
 يرون

هذه صحائف تحف ناسها منجزة لا تزل من ثقلها ولا يزيد ادراكها من حفظها التلوين فاقنا الى عصره كلاله العجب ونوطبه لسوا طريق الرب وعشيقه على ائمة ربنا وآبائه النبيين الطاهرين النبيين والدين والنازيين الجمهور كرهه الذين يرون

20

والله مدبر الاشياء بقدرته ومقدرها
 يدبر حركاتها والصلوات على المبعوثين الكافرة
 الامام محمد مصطفي وآله الكرام
 هذه صحائف تحف ناسها منجزة لا تزل من
 ثقلها ولا يزيد ادراكها من حفظها التلوين فاقنا
 الى عصره كلاله العجب ونوطبه لسوا طريق
 الرب وعشيقه على ائمة ربنا وآبائه النبيين
الطاهرين
 النبيين والدين والنازيين الجمهور كرهه الذين
 يرون

هذه صحائف تحف ناسها منجزة لا تزل من ثقلها ولا يزيد ادراكها من حفظها التلوين فاقنا الى عصره كلاله العجب ونوطبه لسوا طريق الرب وعشيقه على ائمة ربنا وآبائه النبيين الطاهرين النبيين والدين والنازيين الجمهور كرهه الذين يرون

36

والله مدبر الاشياء بقدرته ومقدرها
 يدبر حركاتها والصلوات على المبعوثين الكافرة
 الامام محمد مصطفي وآله الكرام
 هذه صحائف تحف ناسها منجزة لا تزل من
 ثقلها ولا يزيد ادراكها من حفظها التلوين فاقنا
 الى عصره كلاله العجب ونوطبه لسوا طريق
 الرب وعشيقه على ائمة ربنا وآبائه النبيين
الطاهرين
 النبيين والدين والنازيين الجمهور كرهه الذين
 يرون

40

والله مدبر الاشياء بقدرته ومقدرها
 يدبر حركاتها والصلوات على المبعوثين الكافرة
 الامام محمد مصطفي وآله الكرام
 هذه صحائف تحف ناسها منجزة لا تزل من
 ثقلها ولا يزيد ادراكها من حفظها التلوين فاقنا
 الى عصره كلاله العجب ونوطبه لسوا طريق
 الرب وعشيقه على ائمة ربنا وآبائه النبيين
الطاهرين
 النبيين والدين والنازيين الجمهور كرهه الذين
 يرون

47

52a

اجتماع فرعاء الفاعم اغانا والمقبة بخران الشرا
 الشرا ^{الشرارة} ^{الشرارة}
 حقه ما لسن نهان العلامية اشكارا للاجرام مرامك
 قنقن ^{كروم}
 العفة دست كشدن الفرة كلو بندق الامرا ينس
^{الوجه الذي يجره} ^{بندق على اليد المرزوانة}
 المعاف ما اليمنى الثلاثة من رضى الامم حقه كذبت
^{الوجه} ^{استلق} ^{انشاره} ^{الذرة لهم} ^{البار}
 كنه الحرة بارى التوال وانيلو الصلة عطا الخلال
^{بارق} ^{مجلس}
 فركه اسمن الرمنه بجوون السوا حقه من الزشوم
^{اشغال} ^{بشلق} ^{تلك} ^{قوله}
 باره الراش شاكروا العراض ما اورد البروا ليد
^{دعوت} ^{شكرها} ^{الرض}
 والحنه واللفظ اتم كس افرسته الربون اتم بين
^{قلا} ^{ديار} ^{كشبا}
 دعه طر كان اء النساء والحنه مبهمة جري الود
^{شكست} ^{له} ^{ذو} ^{سلسل} ^{قوى}
 والكن دولت النعه والاضافه الشاعه حقه
^{سلسل}
 النعام والنو بيل حادن الضف حقه حان العجا
^{سلسل} ^{له} ^{ذو} ^{قوى}

52b

البصير اتم برون دل بيغندت
^{بصير} ^{بصير} ^{بصير}
 ابعده زبناى الفرو والجماع
^{بصير} ^{بصير} ^{بصير}
 مشعر العبد توفيقه
^{بصير} ^{بصير} ^{بصير}
 كرمه كرمه كرمه كرمه
^{بصير} ^{بصير} ^{بصير} ^{بصير}
 فاسخ في اول شهر
 من سنة ثمانه وثلاثين
 الضعيف القدر
 الخليل الى عبد الله تعالى
 من شهر ابي شهر
 في كحصار
^{بصير} ^{بصير} ^{بصير} ^{بصير}

